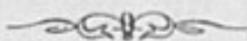

Գինին պատրաստելէ յետոյ՝ խայծղանաւորուած (goudronné) կարասնե-
րու մէջ լեցնելով կը զրկէին քրիստոնեայ աշխարհներու ամէն կողմերը :

Ողիմպոսեան լեռներու մէջ խիստ առատ էր ամիանաը , որուն
հանքերը կը գտնուէին Տրուդոսի թաւուաներուն մէջ : Կղզիին ամէն
մէկ մասին վրայ կային նաեւ՝ հողի եւ ժայռերու մէջ ծածկուած՝ թան-
կագին քարեր :

(Շարունակելի)

Թ. րդմ. Հ. Ա.

Պ Ա Լ Ա Թ Ո Ւ Ս . Հ Ր Ե Շ Տ Ա Կ Ա Պ Ե Տ Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ն

Պօլսոյ Պալատ թաղի Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցւոյն պատմութիւնը
վերջերս այժմէութիւն մը ունեցաւ . Բանասէրի Ս. հատորին մէջ՝ (առանց
հաշուելու էջ 46-56 Յ. Ա. -է թարգմանուած յօդուածը) էջ 112-130 Յարգ.
խմբագիրը պր. Կ. Բասմաջեան հրատարակեց առանձին յօդուած մը . ժա-
մանակ մը ետքը ոմն Թոտիւն , նոյն Բանասէրի մէջ , հատոր Գ. էջ
148-153 հրատարակութեան տուաւ հին ձեռագիր գրութիւն մը՝ Գրիգոր
Պարոնտէրի յիշատակարանը , որով լոյս կը սփռուէր յիշեալ եկեղեցւոյ
պատմութեան ինչ ինչ պարագայից վրայ :

Ժամանակէ մը ի վեր ձեռնարկած լինելով պատրաստել Հայերէն
տաղերու եւ գանձերու լիակատար հրատարակութիւն մը , եւ չվստահե-
լով եղած թերակատար ցուցակներուն վրայ , սկսած եմ մի առ մի թեր-
թիւ Ս. էջմիածնի ձեռագրատան բոլոր ձեռագրերը , նիւթեր հաւա-
քելու համար : Այս առթիւ ձեռք անցուած նորութիւններէն մէկն է
էտիրնէ Գաբուի Հայոց Ս. նիկողայոս եկեղեցւոյ գրաւման եւ փոխարէն
Յունաց Ս. Հրեշտակապետ եկեղեցին արուելու պատմութիւնը , զոր
իբր լրացուցիչ տեղեկութիւն լւր երկու նախորդներուն վրայ՝ կուզեմ
տալ հրատարակութեան :

Այն ձեռագիրը՝ որ կը պարունակէ յիշեալ հատուածը՝ այժմ կը
կրէ 1173 թիւը (Կարինեան ցուցակ , թիւ 1145) . նիւթն է բամբակեայ
թուղթ , գրուած սեւ թանաքով եւ նօտրագիր մաքուր գրչութեամբ .
բովանդակութիւնն է սկիզբը Գրիգոր Տաթևացւոյ Լուծմունք Գրոցն
Յորայ եւ ուրիշ գրուածներ : Տեղւոյս չէ քննել գրուածքին թուականը
եւ գրիչը , որոնք պարզ յայտնի չեն : Վերջին ստացող մըն է «Ակընցի
Յակոբ» , ինչպէս կ'երևայ էջ 293ր գրուած ինքնագիր յիշատակարա-
նէ մը : Յիշատակարանս գրուած է տաճկական սեւ թանաքով՝ որ կարող

է թեթեւ խոնաւութեամբ ջնջուիլ դիւրաւ : Ըստ այսմ ալ յիշատակարանի առաջին կէսը արդէն եղծուած է , բայց մտադիր ուշադրութեամբ կարելի է կարդալ :

Յիշատակարանն է . « Զվերջին ստացաւդ սբ. գրոցս զակընցի յակոր . . . (կը յիշուին ծնողք եւ ազգականք) յիշեցէք առ տր. Որ եւ դուք յիշեալ լիջիք ի քսէ. այ. ամէն : Եղեւ ստացումն սորա ՌՂԷ (= 1648) ամի յորում յաւուրս մեռաւ Սուլտան իպրահիմն եւ նստաւ սուլտան մուհամման թգր. յըստամպաւլ : Եւ ի սորա յա (այստեղ ընդհատուած) : »

Նոյն ստացողի գրչով , մանր նօտրագիր գրութեամբ եւ տաճկական սեւ թանաքով գրուած են ձեռագրիս ինչ ինչ մասերը՝ որ յատկապէս կը հետաքրքրեն մեզ . այս մասերն են՝

1⁰ էջ 113ա — 116ա , պատմութիւնք յազագս առնելոյն տաճկաց զսուրբ նիկողայոս եկեղեցին ի ձեռացս հայոց եւ տալոյն զսուրբ հրեշտակապետ եկեղեցիս հայոց՝ փոխանակ նորա :

2⁰ էջ 116բ — 118ա , Պօլսոյ Ղալաթիա թաղէն Գաբրիէլ անուն նոր վկային պատմութիւնը . այս անձը նախ ենիչէրի գրուած ըլլալով , յետոյ քրիստոնէութեան վերադարձած եւ այլազգներու ձեռքով նահատակուած է ՌՃԺԱ. (= 1662) թուին : Այս պատմութիւնը ամբողջովին կը մտնէ մեր «Նոր Վկաները» անուն աշխատութեան մէջ , որ էջմիւսածնայ տպարանին մէջ՝ մամուլի տակ է :

3⁰ էջ 118ա — 119ա , պատմութիւն տէրունական պատկերին :

4⁰ էջ 209բ — 211ա , Յաղագս սուրկունին որ յաւուրս Սուլտան Մուրատի եղեւ : Ոտանաւոր գրութիւն մըն է . կը պատմուի թէ Սուլթան Մուրատ Պարսից դէմ պատերազմի դացած ժամանակ կեսարիայէն անցնելով՝ կը տեսնէ թէ այդ տեղերէն այնքան ժողովուրդ Պօլիս է գաղթած՝ որ բոլոր քաղաքները եւ գիւղերը դատարկուած եւ անչէն են մնացած . ուստի Ֆէրման կը հանէ որ բոլոր գաղթականները ետ ուղարկուին . նկարագրուած է այս հրամանի գործադրութեան առթիւ յառաջացած թշուառութիւնները : Կը հրատարակուի մեր Տաղերու հաւաքածոյին մէջ :

Ասոնցմէ երկրորդն ու չորրորդը , ինչպէս գրութեանց վերջը յիշուած է՝ բուն Ակընցի Յակօբի հեղինակութեամբ են . նոյն հեղինակէն պիտի ըլլայ նաեւ առաջինը , ինչպէս կարելի է դատել գրութեան լեզուէն , ոճէն ու ժամանակէն . ուրեմն երեքն ալ ո՛չ թէ ընդօրինակութիւն , այլ բուն իսկական բնագիր : Ահա այս բնագիրն է որ անփոփոխ կը հրատարակենք ստորեւ :

Պատմութիւնք յաղագս առնելոյն Տաճկաց զսուրբ
Նիկողայոս եկեղեցին ի ձեռացս հայոց եւ սա-
լոյն զսուրբ հրեշտակապետ եկեղեցիս հա-
յոց՝ փոխանակ նորա :

Ի ժամանակս իշխանութեանն Տաճկաց Սուլտան Մուրատի , որ
էր թվական հայոց ՌՉԶ , էր եկեղեցի մի Հայոց՝ յԸստամպօլ՝ մերձ
Էարէնէ դռանն՝ ի թաղն Կաֆայօւ , եւ անուն նորա Սուրբ Նիկողայոս :

Եւ եղև ի ժամանակիս յայսմիկ չարանալ ազգին Տաճկաց , եւ սա-
տանայական նենգութեամբ ի նախանձ շարժեալ՝ տեսանելով զերթալն
քրիստոնէից ի ժամ աղօթից մեծաւ խմբիւ , զարս եւ զկանայս , զծերս
եւ զաղայս : Եւ զոմն ի Տաճկացն մեծաց՝ որ էր մուշափաղ եւ ինի Օսման
աղայ անուն , զնայ յարոյց սատանայ վրէժխնդիր լինել ասելով թէ «Ի
մեր մէջն այսչափ յամարձակութիւնս շատ է քրիստոնէական միջոքին» :
Եւ համախոհ գտեալ իւրեան զոմն սիրելի սատանայի որոյ անուն հաւ-
ռուզնի չառուշ ասէին . եւ այլք նման իւրեան չարաբարութ ռմանք , որք
հակառակ էին քրիստոնէական հաւատոցս : Եւ ժողովեալ ի մի վայր՝
խորհուրդ արարին թէ որո՞վ հնարիւ խափանուին արասցեն եկեղեցոյն ,
զի ի պատճառաւ այս ցրուեսցին քրիստոնէայքն :

Եւ մինչ յայս խորհրդի էին՝ եկն ոմն յառաջակայիցն Հայոց , եւ
խնդրեաց ի նոցանէ քանի մի ըստակ ի վարձու . եւ նոքա ասացին «Գը-
րաւ տուք եւ տամք» . եւ նա այլ ոչինչ ետուր ի գրաւ , բայց զեկե-
ղեցոյ հռչարներն եւ այլ աներու թղթեր . եւ էառ զպէտք եղած ըս-
տակն : Եւ յորժամ վճարեաց զանեալ գրամն՝ խնդրեաց զթղթերն եւ նա
ետուր զանպէտ թղթերն եւ զեկեղեցոյ մուշափաղն ոչ ետուր . քանզի
սատանայ այնպէս էր արկեալ յառաջմէ ի սիրաս նոցա : Իսկ անմեղ եւ
միամիտ քրիստոնէայն անեալ զթղթերն եւ ոչ ետուր կարգալ՝ որ գի-
տացեր էր զվնասն իւր , կամ զխորհուրդս նոցա իմացեր էր :

Իսկ անօրէնքն ի մտի ունելով զխորհուրդ չարութեանն զոր ունէ-
ին ի մտի , եւ սպասէին զիպօղ ժամանակի , ասացին ընդ եկեղեցա-
կանսն թէ «Բերէ՛ք զգիրսդ , տեսանեմք թէ որո՞վ քեւեւսով զապս
կու անէք զայս եկեղեցիս» : Եւ նոքա որոնեալ ո՛չ գտին , քանզի ի ձե-
ռս տաճկացն էր մնացեալ թղթերն . եւ մերայինքն ոչ գիտէին : Եւ զա-
տաստան արարեալ առաջի խազեւսիւրներուն , ասացին թէ «Որովհետեւ
Փուզուշի զապս են արեր , պա՛րտ է զայդ եկեղեցիս մեջիս առնել եւ
աղօթանոց Տաճկաց» :

Յորժամ առին զայսպիսի հրամանս ի գատաւորացն՝ զնացեալ խում-
բիւ յեկեղեցին եւ ձայնեալ ետուն զաւալն եւ կատարեցին զիւրեանց
աղօթսն . եւ խաւար ածին տառապեալ ազգիս հայոց : Իսկ ժողովուրդք
այսլ ժամատանս ցիր եւ ցան եղեալ տիւեցան յայլեւ-յայլ թաղս անբը-

նակ եւ անտեղեակ կատարէին զեօթն խորհուրդ սուրբ եկեղեցոյ : Եւ անկեալ ի բազում դրունս մեծամեծաց՝ զի հնարս գտցեն յայլ տեղի նորոգելոյ զայլ եկեղեցիս եւ ո՛չ եղև հնար . քանզի յո՛ր կողմ որ գնացին խնդրել եկեղեցիս ազգս Հայոց , ամէն եկեղեցոյ տէրք կային , ո՛չ ետուն եւ այսպիսի տրտում դիմօք վարանեալ կային իբրև ամիսս ութ եւ զելս իրացն ոչ գտանէին : Ապա յուսահատեալ ի մարդկանէ՝ ապաւինեցան Սատուած եւ յիւր առաա ողորմութիւնն . եւ զնա իւրեանց յօգնութիւն կոչէին ըստ քառասուն մանկանցն ասելով . «Տէ՛ր Սատուած , դո՛ւ ժամանեալ հասիր մեզ յօգնութիւն եւ զտեղի պակասեալ սուրբ եկեղեցոյս մեր լցո՛յ» :

Իսկ ողորմածն Սատուած հայեցեալ ի սատապանօք պաղատանս ազգիս մերոյ՝ ողորմեցաւ . քանզի յաղաքս խրատելու զմեզ՝ վէրս ետ , եւ զսպեղանին ընդ նմա շնորհեաց . քանզի յաւուր միում մինչ գնային Տէր Սիմէոնն եւ Տէր Բարդաւն զճանապարհս իւրեանց , ասէ ցնոսա ոմն ի Տաճկաց՝ որոյ կերտեմի չառուշ ասէին . «Փա՛վազք , գտա՞յք ձեզ ժամատուն եւ աղօթանոց» :

Եւ նոքա ասեն . «Ո՛չ» :

Ասէ ցնոսա տաճիկն այն . «Զի՞նչ տայք ինձ երախտիս , որ ես ցուցանեմ ձեզ անտէր եկեղեցի մի՝ որ առաւել է քան զայն՝ որ դուք կու խնդրէք» :

Եւ նոքա խոստացան զինչ որ նորա հաճոյ էր : Եւ եկեալ եցոյց զսուրբ Հրեշտակապետ եկեղեցիս որ ի Պալատ , զոր ո՛չ ոք կարծէր զսա անտէրունչ գոլ . քանզի սայ էր ումիմն հոռոմի՝ Եօրկի անուն՝ ի հայրենեաց մնացեալ . այլ Ժ.Ն. խարան ունէր կարգեալ՝ զոր տարոց տարի կուտայ եղեր Սուլթան Մուհամատի անուն . եւ աղքատացեալ յընչից՝ ո՛չ էր կարացեր տալ ի բազում ժամանակս զայն Ժ.Ն. խարանն Սուլթան Մուհամէտի մոռքալարուն :

Եւ լուեալ զայս բանս՝ ուրախացան Հայք յուրախութիւն մեծ . եւ գնացեալ առ մոռքալիւն՝ ասացին թէ «Մեք տամք զայս անցեալ խարանքս ո՛րչափ եւ իցէ . տո՛ւր մեզ զեկեղեցին» : Եւ հաւան եղև նոցա . եւ խոստացաւ տալ . եւ պայման արարեալ ընդ Հայոց՝ ասաց . «Գնացէք ի տեղիս ձեր . ես գիտակ եմ զինչ առնելոց եմ» :

Ապա յետ այսորիկ գաղտ կոչեաց զհոռոմն՝ որոյ էր եկեղեցին , եւ ասաց . «Տո՛ւր զայսչափ ժամանակաց անցեալ խարանքս» :

Եւ նա ասաց . «Զե՛մ կարօղ . ո՛չ կարեմ տալ» :

Եւ ասաց մոռքալիւն . «Յորժամ ոչ կարես տալ ըզպարտոդ՝ տո՛ւր զեկեղեցին փոխանակ պարտուցդ» :

Եւ նա խոստացաւ տալ :

Եւ գնացեալ առ դատաւորս՝ ետ զեկեղեցին հուճեթով փոխանակ պարտուցն . եւ զայս հնարս վասն այնորիկ գաղտ արարին , զի մի՛ գիտացեն զխորհուրդս Հայոց՝ նախանձոտ ազգն Հոռոմոց . եւ ոչ տացեն

զեկեղեցին առ պարտուցն փոխարէն . քանզի թէ զայս խորհուրդս զի-
տացեր էին Հոռոմք՝ զամենայն ինչս իւրեանց վաճառէին եւ ոչ տային
թոյլ տալոյ զեկեղեցին Հայոց : Եւ այսն պատճառաւ ել եկեղեցին ի ձե-
ռացն Հոռոմոց , եւ մնաց ի ձեռս մուքավիշուն :

Իսկ աստուածասէրք արք ոմանք յազգէս մերմէ՝ որ վառեալ էին
ի սէրն աստուածային՝ գնացեալ առ մուքավիշին , եւ զխոստումն զոր
յառաջ խոստացեալ էին՝ ետուն . եւ զայն յետ մնացեալ ժՆ. խարանն
որ Հոռոմն պարտէր՝ զայն եւս ետուն . եւ զժՆ. խարանն եկեղեցոյն , ի
խարան արարին . եւ յանձն առին որ ամէն տարի տան զայս ի խարանս
առանց պատճառանաց :

Եւ նա առեալ զՀայք՝ տարաւ առ Բռեհեպ փաշան՝ որ վեզիր (էր)
այնմ ժամանակին , եւ մի ըստ միոջէ պատմեաց նորա զեղեալսն ամե-
նայն : Եւ նորա հաւանեալ եղելոյ իրացն , եւ արգ արար թագաւորին .
եւ նորա եւս հաճոյ թուեցաւ բանն : Եւ հասիշերիփ տուեալ շնորհեաց
զսուրբ Հրեշտակապետ եկեղեցիս մեր ազգիս Հայոց , զորոյ զաթոռն
հաստատ պահեսցէ Քրիստոս Աստուածն մեր , եւ զինքն անփորձ պահեսցէ
ի չարէ , եւ ի վերայ թշնամեացն զաւրաւորս արասցէ . ամէն :

Եւ առարս թագաւորական գրոյն այս էր՝ թէ « Էրմեկեկեան միշե-
րին տուեալ եմ զայդ ֆեշխասա . ֆիւսեկ մանի օրնասուն : » Եւ առեալ
զայսպիսի հրամանս ի թագաւորէն՝ բացին զեկեղեցին , եւ յանձն արա-
րին ազգիս Հայոց :

Իսկ իբրեւ լուան պատրիարզն եւ սոպո ազգն Հոռոմոց զեղեալ
իրան՝ ազուշ մնացին , քանզի մինչեւ զայս ո՛չ գիտէին զեղեալ գործն :
Եւ վազեցին ի Տիւան՝ հանդերձ պատրիարգաւն . եւ ֆիրիցի Իսկեռչեճովն
ի գրուեսս մեծամեծաց , ասելով . « Զի՞նչ են Հայք յետոյ եկեալ ի քա-
ղաքս՝ որ եկեղեցի սոցեն ի մեր ձեռացն » :

Եւ ամենեքեան պատասխանի տուեալ ասացին . « Սուլթան Մուրաա
թագաւորն է ավեր . ո՞վ է կարող ընդդիմանալ հրամանաց նորա » :

Եւ յուսահատեալ , ո՛չ յումեքէ գտեալ օգնութիւն , լուս եղեալ
արիքերան մնացին , եւ ցրուեցան իւրաքանչիւր յարկս իւրեանց : Եւ
Հայք ուրախացեալ փառս մատուցին Աստուծոյ , որ զայսպիսի ողորմու-
թիւնս արար տառապեալ ազգիս Հայոց :

Բայց եկեղեցին լցեալ էր աղբիւք եւ ծովային ժրժմութով , զոր
ոչ ոք կարաց աղաւթս առնել . որ եւ ի մի շաբաթ հազիւ սրբեալ մա-
քրեցաւ : Իսկ եւ վասն աւերմանն նորոգելոյ՝ խնդրեցին փերվայ եւ Կեր .
եւ զայն եւս շնորհեցին :

Այլ մերայինքն ոչ կարացին առանց մեծաւորի զայս առնել . քան-
զի աւերն բազում էր : Եւ լուեալ զխարբերոցի Արիւսակես Վարդապետէն
թէ ի Պառնսայ է , եւ առաքեցին առ նա արս ոմանս՝ զի եկեալ օգնա-
կան լիցի գործոյն . քանզի եւ նա յառաջ ուխտ արարեալ էր ընդ մեզ թէ

«Յորժամ աջողումն լիցի բանիդ, ազդ արարէք ինձ, զի եկեալ եւ ես օգնեցից ձեզ արօք քրիստոնէից» : Եւ սոքա փոյթ ընդ փոյթ ազդ արարին :

Որ եւ եկեալ յանձն էառ զվերակացութիւնն , եւ նստեալ ի մէջ եկեղեցոյն զաիւ եւ զգիշեր ոչ դադարեաց ի խրատելոյ եւ յորդորելոյ զքրիստոնեայսն յօժար սրաիւ յողորմութիւնս հօգեկանս ի սէրն Քրիստոսի , յառաջարկելով զբան սուրբ առաքելոյն Պօղոսի , որ ասէ . «Չորակն ոչ ետես եւ ունկն ոչ լուաւ եւ ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ , այս է զոր պատրաստեաց Աստուած սիրելեացդ իւրոց : »

Եւ եղ վերակացու վարպեա ի շինումն սուրբ եկեղեցոյս՝ զՄուսայ խաշիփան , եւ զխաչեր խաշիփան , որ նո՛ր նորոգեալ նորոգեցին զառճարս՝ որպէս ի հնումն առ Չօրարարէլիւ . քանզի ի փետրվար ամսոյ մինչ յօգոստոս ամիսն հազիւ աւարտեցին զաւերածի շինումն : Եւ այսչափ վստահութիւնս մեր որ եղեւ՝ ի ներողութենէն Աստուծոյ էր եւ ի բարձր հրամանէ Սուլթան Մուրատին :

Այլ եւ որք եղին զանձինս իւրեանց ի ճանապարհ յայսմ եկեղեցոյս որպէս զքաջն Վարդան եւ զսուրբ Ղեւոնդեանքն , են այսոքիկ : Ի քահանայական երամէն աւագերեց Տեր Սեպիսննուսն , ծերունի Տեր Յովակեսն , Տեր Յակոբն , Տեր Ասուածասուրն , Տեր Սիմեոնն , Տեր Բարդաւն , Տեր Թադեոսն , Տեր Պօղոսն , եւ անորնմայ Տեր Արիստակեսն , եւ Տեր Ղազարն , որ ի մօտակայ աւուրս փոխեցաւ առ Աստուած : Չոր Տէր Աստուածն ամենայն ի զամենեւեան զսոսա ընդ Ի՛ր քահանայիցըն եւ երկոտասան վարդապետացն դասուն զասակից եւ պսակակիցս արասցէ . ամէն :

Այլ եւ աշխարհական տանու տէր աշխատաւորքն են այսոքիկ : Պօղպօղնի խոճայ Ասուածասուրն , Ակրնցի խոճայ Վահրատն , Տիւրիկցի միսսի Վահրատն , միսսի Կարապետն , միսսի Աղազարն , Ակրնցի միսսի Քուշափն , Բակրանի միսսի Ղազարն , ֆիրանձի խոճայ Յովակեսն , խոճայ Պարնելուսն , խոճայ Բաւկոռիսն , եւ իւր եղբայր խոճայ Կիրակոսն , եւ Տեր Յակոբի եղբայր խոճայ Ասիսպետն , Ուզուն Փակոսն , խոճայ Պահասուրն , խոճայ Մարգարն , Նուրուսեանց խոճայ Յակոբն , եւ Տիրացու Պօղոսն , եւ այլք բազումք օգնականք սոցա , զորոց զանուանսըն ինքն գիտէ Աստուած եւ գրեալ է ի գիրն կենդանի վերնոյն Սիոնի եւ Երուսաղէմի . ամէն :

Իսկ քահանայքս այս եւ ժողովուրդքս զոր ասացաք , տարի մի եւ կէս դատարկացեալ ի մարմնական դործոց՝ զգիշերն ողջոյն արտասուօք առ Աստուած պաղատէին սրտի մտօք , եւ զցերեկն ի դրունս մեծամեծաց շրջէին քաղց եւ ծարաւի , մինչ որ երաց Աստուած զդունն աջողութեան բանիս . քանզի անսուտ է ասացեալն ի նմանէ , թէ որ բախէ՛ բացցի նմա . այլ եւ ասէ՛ ո՛չ թէ՛ վասն բարեկամութեան , այլ վասն ժրտութեան ելեալ աայցէ զոր ինչ եւ պիտոյն իցէ : Որ եւ ետուր ըստ

խնդրոյ մերոյ մեզ պարզեւ, եւ շնորհեաց անտէրունչ ժողովրդեանս զայս սուրբ Հրեշտակապետ եկեղեցիս՝ որ ցանկալի է մարդկայինս ազգի : Զորոյ զհիմն հաստատ եւ անշարժ պահեսցէ Քրիստոս Աստուածն մեր մինչեւ ի գալուստն իւր սուրբ, ամէն :

Եւ ասեմ թէ ոչ էր ջանս առաւել այսքան քրիստոնէիցս ի սրտէ , ոչ էր հնար այս բանս յաւարտ ելանելոյ . զի Աստուած՝ որ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ , հայեցեալ յուղիղ սիրտս նոցա՝ աջողումն աւրար բանիս , եւ կատարեաց զխնդրելիս : Քանզի եւ հարքն մեր եւ եղբարքն՝ որ զայս քաջութիւնս արարին , տամբք եւ տեղօք , ընչիւք եւ ապրանօք , եւ զսնծինս ի ճանապարհ սուրբ եկեղեցոյս եղին , ո՛չ թէ վասն այլ ինչ շահից էր , այլ վասն յուսոյ արքայութեան էր , զի ականունէին խոստման կենարարին՝ որ ասէ . «Որ արրուսցէ բաժակ մի ջուր ցուրտ յանուն իմ , ո՛չ կորուսից զվարձս նորա» : Այսմ եւ այլ բազում խոստմանն ական կալեալ այս աշխատաւորացս յանունն Աստուծոյ՝ զի մասն բարեաց ընկալցին յարքայութենէն Աստուծոյ : Նաեւ վստահացեալ յայն՝ որ գոչէ հանապազ ի մէջ սուրբ եկեղեցոյն ի լուր հասարակաց , ասելով . «Աստուած ողորմի շինողաց սուրբ եկեղեցոյս , եւ որք ընդ հովանեաւ սուրբ տաճարիս են հանդուցեալ : »

Շինողք եկեղեցոյ ո՛չ միայն չար վերա(յ) քարի գնողքն են , այլ եւ սոքայ են որ առ մեզ հասուցին . նաեւ շէն պահողքն , զոր Տէր Աստուածն ամենայնի հիմն արկողացն եւ առ մեզ հասուցողացն եւ զղուռն ի բաց թողող այժմ շէն պահողացն , առ հասարակ ողորմեսցի ի գալստեան իւրում . ամէն :

Այլ եւ տաճար ասի , որ տայ ճար եւ ճարակ մեղուցելոց , որ դիմեն առ սա յուսով ապաշխարութեան . զի ամենայն տուրք եւ ողորմութիւն եւ այլ ինչ որ ի փառս Աստուծոյ է՝ ամէն ինչ վարձք են . այլ եկեղեցոյ հաստատելն՝ ի վեր է քան զամենայն առաքինութիւնս՝ որ եւ վկայէ զանուանէ իւրմէ թէ եկ առ ինս եւ եղիցի քեզ զամենայն ինչ զոր եւ կամիս . զի եկեղեցեաւ կատարի ամենայն գործք արդարութեան . վասն որոյ եւ աստուածահայրն Դաւիթ վկայէ ի բանս իւր ասելով . «Տան քում վայել է սրբութիւն , Տէ՛ր , ընդ երկայն աւուրս» : Իսկ որովհետեւ մեծագոյն պատիւ է հաստատութիւն սուրբ եկեղեցւոյ , նոյնպէս եւ ի պատճառս շինութեան եղեալքն մեծի վարձու արժանի լիցին անուր ի Քրիստոսէ Աստուծոյ , այլ եւ մեզ յետնելոցս մասն բարեաց պարգեւեսցի ի նոցունց շնորհացն . զի հաճոյքն Աստուծոյ ծանօթք մեր են : Վասն որոյ եւ մեք ընդ այս ուրախացեալ ի մի բերան տացուք մեծաւ ցնծութեամբ փառս Արարչին , որ զայսպիսի վարձու բանս ի մերայնոց ձեռացն շնորհեաց , եւ այսմ սլարգեւաց արժանիս արար : Որոց յիշատակն սրհնութեամբ եղիցի : Եւ մաղթանօք սոցա Տէր մեզ ողորմեսցի . ամէն : Հայր մեր որ յերկինս՝ :

Էջմիածին , 9 մայիս 1902 :

ՀՐԱԶԵԱՅ Յ. ԱՃԱՌԵԱՆ

C. Carbonnel